

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, професора, завідувача кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Шпак Марії Мирославівни

на дисертаційну роботу **Затертої Зоряни Василівни**

«Ціннісні орієнтації як чинник розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів», подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами і планами.

В умовах сучасних соціальних викликів, зокрема воєнного стану в Україні, актуальним завданням постає турбота про психоемоційний стан та психологічне благополуччя студентської молоді, яка переживає нині низку негативних емоцій (тривогу, страх, невпевненість у майбутньому), що призводить до дезорганізації життєдіяльності та виникнення емоційних порушень у молодих людей. Це обумовлює необхідність розвитку резильєнтності студентів, які мають уміти володіти собою в стресових ситуаціях, ефективно долати стрес та відновлюватися після пережитих складних життєвих обставин. У цьому контексті дисертаційна робота Затертої З.В. є актуально, своєчасною та соціально зумовленою.

Дисертація виконана згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за напрямом «Психолого-педагогічні засади становлення освітнього діалогу як інноваційної психодидактичної технології» (номер державної реєстрації 0118U003130); «Психолого-педагогічні засади фасилітації життєстійкості сучасної молоді в умовах трансформації українського суспільства» (номер державної реєстрації 0125U004300).

Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 3 від 25.10.2022 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Дисертантка чітко обґрунтувала вибір теми, коректно визначила об'єкт і предмет дослідження, окреслила мету і завдання дослідження, які спрямовані на її досягнення і були реалізовані на різних етапах наукового пошуку.

Теоретична база ґрунтується на вивченні та аналізі праць вітчизняних та зарубіжних дослідників з проблеми розвитку резильєнтності особистості. Методологічну основу дослідження становить сукупність наукових підходів (ресурсного, аксіологічного, суб'єктно-діяльнісного, особистісно орієнтованого), що забезпечило інтегрований характер дослідження.

Одержанню надійних і достовірних результатів сприяло застосування комплексу методів дослідження: теоретичних, емпіричних, математико-статистичних та інтерпретаційних. Обрані методи є адекватними меті та завданням дослідження, охоплюють теоретичний та емпіричний рівні наукового пізнання. Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях різного рівня.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що Затертою Зоряною Василівною вперше теоретично обґрунтовано та досліджено ціннісні орієнтації як чинник розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів; емпірично обґрунтовано структурну модель резильєнтності студентів фахових коледжів на основі результатів факторного аналізу, в межах якої виокремлено такі інтегровані фактори: «Психологічне благополуччя та соціально-емоційна адаптація», «Особистісна стійкість та контроль», «Рефлексивна ресурсність», «Адаптивні стратегії подолання»; встановлено наявність значущих взаємоз'язків між структурними компонентами резильєнтності та системою ціннісних орієнтацій студентів; визначено, що ціннісні орієнтації «традиції», «безпека», «самостійність» та «універсалізм» мають високий прогностичний потенціал щодо розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів, що підтверджує значущість ціннісних орієнтацій в структурі резильєнтності особистості;

розроблено та апробовано програму розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів засобами актуалізації системи ціннісних орієнтацій особистості.

4. Практична значущість результатів дослідження.

Результати дисертаційного дослідження Затертої Зоряни Василівни мають важливе практичне значення для психологічної науки та педагогічної практики, оскільки розроблена та апробована програма розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів засобами актуалізації системи ціннісних орієнтацій особистості може бути впроваджена у процес професійної підготовки студентів фахових коледжів та закладів вищої освіти. Результати дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін психологічного циклу, в організації діяльності психологічної служби закладів освіти з метою психолого-педагогічного супроводу студентської молоді в умовах війни.

5. Оцінка змісту, структури й оформлення дисертації.

Реалізація дисертаційного дослідження Затертої Зоряни Василівни здійснювалася поетапно, що забезпечило логічну послідовність і системність практичного вирішення проблеми дослідження ціннісних орієнтацій як чинника розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів.

Рациональна структурна побудова дисертації надає їй цілісності, повноти та завершеності. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів та висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Виклад матеріалу здійснюється чітко і послідовно.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження ціннісних орієнтацій як чинника розвитку резильєнтності особистості» здійснено ґрунтовний аналіз літературних джерел, що свідчить про обізнаність дисертантки з результатами наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених з проблеми дослідження.

Затертою Зоряною Василівною проаналізовано сутність поняття «резильєнтність», яка трактується як динамічний процес, що забезпечує здатність особистості до успішної адаптації, збереження психічного здоров'я та особистісної цілісності в умовах значущих загроз. Охарактеризовано чинники

розвитку резильєнтності студентів. До провідних внутрішніх чинників віднесено розвинену самосвідомість, емоційний інтелект, когнітивну гнучкість та прагнення до успіху. Зовнішнім ресурсом виступає соціальна підтримка та міжособистісні стосунки, які мінімізують деструктивний вплив стресових факторів. З'ясовано, що ціннісні орієнтації виступають важливим психологічним чинником розвитку резильєнтності, оскільки визначають спрямованість поведінки особистості, характер осмислення життєвих труднощів, способи подолання кризових ситуацій та здатність людини знаходити сенс у складних життєвих обставинах.

У другому розділі «Емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій як чинника розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів» дисертантка охарактеризувала організаційні аспекти дослідження, описала методичний інструментарій та вибірку досліджуваних, проаналізувала отримані емпіричні дані.

Дисертанткою розроблено емпіричну модель дослідження резильєнтності студентів фахових коледжів, яка містить когнітивно-рефлексивний, емоційно-регулятивний та поведінковий компоненти резильєнтності.

Заслуговує на позитивну оцінку вдало підібраний дисертанткою психодіагностичний інструментарій дослідження та ґрунтовний аналіз й інтерпретація отриманих результатів. Схвальним вважаємо застосування дисертанткою методів математико-статистичної обробки емпіричних даних, що забезпечило надійність та достовірність отриманих результатів.

Логіка констатувального етапу емпіричного дослідження ґрунтувалася на послідовному переході від опису окремих показників резильєнтності до виявлення їхніх взаємозв'язків, латентної структури та психологічних чинників розвитку. Першим напрямом емпіричного аналізу стало вивчення особливостей прояву когнітивно-рефлексивного, емоційно-регулятивного та поведінкового компонентів резильєнтності та визначення рівнів розвитку їх показників. Другий напрям передбачав проведення кореляційного аналізу з метою встановлення взаємозв'язків між структурними компонентами, інтегральними показниками резильєнтності й життєстійкості та системою ціннісних орієнтацій особистості.

Третім напрямом став факторний аналіз, спрямований на виявлення латентної структури резильєнтності студентів фахових коледжів. Четвертий напрям передбачав застосування регресійного аналізу з метою обґрунтування ціннісних орієнтацій як чинника розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів. Це забезпечило комплексний підхід до психодіагностичного дослідження резильєнтності студентів та кількісного і якісного аналізу отриманих результатів із застосуванням методів математичної статистики.

У третьому розділі «Експериментальна програма розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів» дисертантка окреслила методологічні основи формувального етапу дослідження, результати розробленої, теоретично обґрунтованої та апробованої програми соціально-психологічного тренінгу «Плекаємо резильєнтність», спрямованої на розвиток психологічної стійкості студентів фахових коледжів через актуалізацію ціннісно-сміслової сфери особистості, розвиток емоцій.

Проведення констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту, а також порівняльний аналіз показників до та після впровадження програми виявив позитивну динаміку розвитку резильєнтності студентів експериментальної групи, зокрема підвищення рівня психологічної стійкості, емоційної саморегуляції, рефлексивної ресурсності, адаптивності та психологічного благополуччя. Водночас у контрольній групі статистично значущих змін не було зафіксовано, що підтверджує ефективність запропонованої програми для розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів.

Висновки до розділів та загальні висновки відображають основні результати дослідження та розв'язання поставлених завдань. За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає чинним правилам і вимогам до дисертаційних робіт. Аналіз її змісту, наукових публікацій авторки, дає змогу зробити висновок про дотримання Затертою Зоряною Василівною принципів академічної доброчесності.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні положення й результати дисертаційної роботи висвітлено у 10 публікаціях (8 з яких – одноосібні): 4 статті у наукових фахових виданнях України категорії Б, інші 6 публікацій – тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Публікації належним чином висвітлюють основні теоретичні положення та отримані результати дисертаційного дослідження.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом високо оцінюючи дисертаційне дослідження та наукові здобутки Затертої Зоряни Василівни, вважаємо за необхідне звернути увагу на певні дискусійні положення та висловити такі зауваження:

1. Дисертантка розкриває методологічні основи дослідження, зокрема аксіологічний, суб'єктно-діяльнісний, особистісно орієнтований та ресурсний підходи, концепцію резильєнтності, положення АСТ-підходу та модель «Колесо стійкості» О. Романчука, лише у третьому розділі дисертаційної роботи щодо формувального етапу дослідження. Вважаємо, що методологічні підходи мають визначати концептуальні основи дисертаційного дослідження загалом, відображати теоретичне підґрунтя та спрямованість науково-дослідницького пошуку в цілому, а не лише стосуватися формувального експерименту як одного з етапів дослідження. Це дало б змогу обґрунтувати взаємозв'язок окреслених методологічних підходів з авторським трактуванням сутності поняття «резильєнтність» та її структурними компонентами.

2. Дисертанткою не чітко обґрунтовано виокремлені структурні компоненти резильєнтності студентів фахових коледжів. Зокрема, у другому розділі дисертаційної роботи в емпіричній моделі дослідження резильєнтності студентів фахових коледжів зазначено три структурні компоненти (когнітивно-рефлексивний, емоційно-регулятивний, поведінковий), водночас у третьому розділі в структурно-функціональній моделі розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів, відображено вже 4 структурні компоненти резильєнтності, визначені за результатами факторного аналізу.

3. Дисертаційна робота лише б виграла, якби дисертантка розширила географію емпіричного дослідження і проаналізувала вплив на ціннісні орієнтації як чинника розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів різних соціокультурних умов (проживання у різних регіонах України, міській і сільській місцевості).

4. Доцільно було б зробити порівняльний аналіз результатів дослідження гендерних особливостей розвитку резильєнтності у студентів фахових коледжів. Така інформація збагатила б практичну значущість дисертаційної роботи.

Зазначені зауваження і висловлені побажання не є принциповими та не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження.

8. Загальний висновок.

Вважаємо, що дисертаційна робота Затертої Зоряни Василівни на тему «Ціннісні орієнтації як чинник розвитку резильєнтності студентів фахових коледжів» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке вирізняється актуальністю, науковою новизною, має теоретичне й практичне значення. Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами), а її авторка Затерта Зоряна Василівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Марія ШПАК

Підпис
з а с в і д ч у ю:
Начальник відділу кадрів